

UPPSALA
UNIVERSITET

Valfrihet, effektivitet och konkurrens
En argumentationsanalys av 90-talskrisens roll i friskolereformen

---

Therese Christoffersson

Ekonomisk-historiska institutionen
Kurs: B-uppsats, 7,5hp
Termin: VT17
Ventilationsdatum: 01/06/2017
Handledare: Ylva Hasselberg

ABSTRACT

This paper focuses on the link between economic context and legislation. In 1992, an extensive market led reform on Swedish elementary school made it possible for corporations and other non-governmental foundations to run schools with funds from taxes. Meanwhile, Sweden suffered from a severe recession. This paper seeks to analyse the role of the economic crisis in the debate regarding this reform. The object of analysis is editorials in two major newspapers, government bills and excerpts from parliament debate, and the theoretical framework is a combination of Karl Polanyi's commodification theory and Christopher Hood's New Public Management definition. The results show a diversity in the use of economic arguments, depending on political position and source. Explicit justification of the reform – where the recession make a major argument – have been found foremost in government bills.

Key words: new public management, commodification, privatisation, elementary school, friskolereform

INNEHÅLL

Inledning	3
Syfte och frågeställning	4
Teori	5
Tidigare forskning	7
Material och metod	8
Bakgrund	10
90-talskrisen och den offentliga sektorn.....	10
Friskolereformen och den offentliga sektorn	13
Ekonomisering av politiken.....	14
Empiri och analys	15
Ledare i Aftonbladet och ledare i Svenska Dagbladet	15
Riksdagsmaterial	20
Sammanfattning och slutdiskussion	27
Källor och litteratur	30

INLEDNING

Mellan 1990 och 1994 led Sverige av en djup lågkonjunktur med hög arbetslöshet, låg tillväxt och växande offentliga utgifter i relation till dess intäkter som resultat.¹ Året 1991 kännetecknas av ett regeringskifte, från en socialdemokratiskt ledd till en moderatledd koalition. Och mitt i detta turbulenta ekonomiska och politiska klimat pågick en historisk omvälvning av skolväsendet – de reformer som skapat dagens skola, och vars verkningar än idag präglar debatten, genomfördes då.²

Skolan har idag hög politisk prioritet. Knappt en dag går utan att man nås av orden vinster i välfärden, PISA-resultat, lärarutbildningen och kunskapslyft. Svenska elevers prestationer anses vara låga i internationella jämförelser, och har med undantag för det allra senaste PISA-testet visat på ständigt sjunkande förmågor att läsa och räkna sedan 2000.³

De reformer som huvudsakligen skapade den svenska skolans nya konturer var kommunaliseringen, gymnasiereformen och införandet av skolpeng. Kommunaliseringen skedde 1989, då skolan gick från att vara statlig till att kommunen fick ansvaret både för lärarkåren och för finansieringen. En gymnasiereform som skapade de treåriga programmen och det individuella programmet som vi har idag röstades igenom 1991. Friskolereformen, som gjorde det möjligt att driva fristående grundskolor med skattemedel, skedde 1992 och en liknande reform genomfördes för gymnasiet några år senare.

Dessa reformer tillhör alla den skoldebatt som fördes mitt i kristider. Framför allt behandlas friskolereformen fortfarande som en kontroversiell fråga, där frågor som *är det rätt att ta ut vinster ur en skattefinansierad verksamhet, är det riktigt att den svenska skolan organiseras enligt marknadsekonomiska villkor och är riskkapitalister bättre på att styra en skola än kommunen*, är föremål för diskussion.

Idag är det kunskap och elevernas provresultat som står i fokus, parallellt med den etiska diskussionen om huruvida kombinationen vinstintresse och välfärd är ideologiskt önskvärd. Den här uppsatsen kommer att undersöka diskussionen kring friskolereformen som fördes i början på 90-talet, med särskild hänsyn till det akuta ekonomiska läget. Intresset som styr frågeställningarna i den här uppsatsen gäller om huruvida de decennier av marknadsivering av den svenska skolan, som följde friskolereformen 1992, går att härleda till finanspolitiska mål.

---

¹ Jonung, Lars, *Med backspegeln som kompass: Om stabiliseringspolitiken som läroprocess: Rapport till ESO - expertgruppen för studier i offentlig ekonomi*, Vol. 1999:9 (Stockholm, 1999), 30.

² SOU 2000:39, *Välfärd och skola. Antologi från kommittén Välfärdsbokslut* (Stockholm 2000), 5-133.

³ OECD.

Det är i denna härledning som denna uppsats tar sitt avstamp. Hur påverkar den ekonomiska krisen skoldebatten? Utgångspunkten är att den ekonomiska kontexten spelar roll för samhällsutformningen, och hypotesen är att friskolereformen inte är ett undantag. Forskningsfrågan kommer därför att formuleras utifrån temat om 90-talskrisens roll i argumentationen för och emot denna reform. Användes den ekonomiska krisen som legitimerande av friskolereformen, med verkning långt över de ekonomiska, och hur, om, hänvisades det till krisen i texter som motsatte sig reformen?

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka historiebruket av ekonomiska kriser – alltså hur ekonomiska kriser används för att legitimera politiska åsikter och argumentera för politiska åtgärder. Mer specifikt gäller forskningen hur 90-talskrisen figurerade i argumentation kring friskolereformen 1992 och vilken roll det ekonomiska läget, som under perioden definierades av den ekonomiska krisen, hade i lagförslag och skoldebatt. Här studeras hur en akut ekonomisk kontext kan påverka lagstiftande, även om lagförslagen i sig inte berör den finansiella sektorn. Denna forskning kommer inte att kunna besvara huruvida den ekonomiska krisen hade en avgörande roll i omvandlingen av den svenska skolan i början på 90-talet, men utgår från teorin att den ekonomiska kontexten påverkar det politiska landskapet. Det övergripande syftet med den här typen av undersökningar är att bidra med kunskap för att härleda politiska samhällsförändringar.

Den huvudsakliga frågeställningen är: Hur används 90-talskrisen för att argumentera för eller emot friskolereformen? Vid analys av riksdagsmaterial kommer inte bara direktreferens till den ekonomiska krisen, utan även dess uppenbara konsekvenser för den nationella ekonomin, att undersökas och deras roll i argumentationen. Vidare kommer dessa frågeställningar att belysas i ljuset av avsändarens ideologiska hemvist, det vill säga, finns det ett mönster i hur den ekonomiska krisen används i argumentation om friskolereformen i ett klassiskt höger–vänsterperspektiv? Slutligen ställs frågan om den ekonomiska krisens roll skiljer sig åt i källmaterialet som berör den allmänna opinionen respektive källor från regering och riksdag.

TEORI

Den här uppsatsen har två huvudsakliga teoretiska utgångspunkter. Den första grundar sig i Karl Polanyis teori om ekonomins *urbäddning* från samhället, som beskrivet i *Den stora omdaning*.⁴ Polanyi beskriver det traditionella marknadssamhället som att ekonomin var en del av samhällslivet, tätt länkat med politik, grannskap och andra samhällsliga relationer – det vill säga, ekonomin var *inbäddad* i samhället. I och med det liberala marknadssamhällets uppkomst urbäddades ekonomin från samhället, det blev som ett eget rum med andra styrande mekanismer. Detta skedde genom *kommodifiering*, vilket innebär att så kallade fiktiva varor som mark, arbete och bytesmedel (pengar) *varufierades*. Kommodifiering möjliggjorde alltså en urbäddning av ekonomin, där det moderna samhället med marknader för bland annat arbete och kapital skapades.⁵ Polanyis teori om kommodifiering kommer att användas som analysverktyg av friskolereformen, då en liknande varufiering sker av en samhällsfunktion som stått utanför marknadsekonomin – utbildning blir en vara som köps med skolpeng. Denna samhällsförändring talas ofta om som *marknadisering* eller *privatisering* idag, vilket innebär att områden som tidigare präglats av kollektivt ägande och andra organiseringsmetoder än marknadsekonomi, istället uppdelas i privat ägande där resursfördelning sker enligt marknadsprinciper.

Teorin om ekonomins urbäddning blir dessutom relevant vid *ekonomisering* av politiken, som jag kommer redogöra för i bakgrundsavsnittet. Ekonomin får en överordnad roll när samhälle/ideologi/politik och ekonomi sorteras i en ny hierarki i och med högervågen på 80-talet. När samhälle och ekonomin behandlas som två skilda företeelser kan dessa ge olika betydelse och olika vikt – att en urbäddning har skett är därför central för förståelsen om hur ekonomins överordning är möjlig. När ekonomin i form av marknaden får en överordnad roll, kan den nyliberala tolkningen av ekonomin göras, där marknaden blir ett universalmedel för samhällsliga problem och det som hör samhället till – demokrati och politik – ses som hinder för den rena ekonomin.⁶

Bob Jessop framhåller nyliberalismens idétradition att se offentlig konsumtion som en last för den internationella produktionen, snarare än som resultat av inhemsk efterfrågan.⁷ Den

---

⁴ Polanyi, Karl, *Den stora omdaning*, *Den stora omdaning: Marknadsekonomin uppgång och fall* (3 uppl, Lund, 2012).

⁵ Ibid.

⁶ Olofsson, Gunnar, ”Inledning till Den stora omdaning”, i Karl Polanyi, *Den stora omdaning: Marknadsekonomin uppgång och fall* (3 uppl, Lund, 2012).

⁷ Jessop, Bob, *Liberalism, Neoliberalism, and Urban Governance: A State-Theoretical Perspective* (Lancaster, 2002).

offentliga verksamheten förflyttas från den politiska arenan där syftet med dess vara är att uppfylla demokratiskt stiftade mål, mot att de offentliga verksamheterna ska definieras efter deras roll i internationell handel och ses som medel för ekonomisk tillväxt – bland annat genom kommodifiering av välfärdsfunktioner. Politiska mål kom alltså att, på grund av staten och ekonomins medberoende, behöva förhållas till den nya ekonomiska hegemonin.⁸ Detta kommer att konkretiseras i bakgrundsavsnitet med hjälp av Agneta Hugemarks avhandling *Den fängslade marknaden*.

Den andra teoretiska utgångspunkten gäller *New Public Management* (hädanefter NPM), vilket är ett samlingsbegrepp som definierar ett antal trender inom offentlig förvaltning. Precis som den nyliberala vågen, har detta nya sätt att organisera offentlig administration epicentrum i Thatchers Storbritannien. I början på 90-talet definierade Christopher Hood NPM efter att ha länkat samman fyra ”megatrender” inom offentlig administration, och visade hur dessa på sju karaktäristiska sätt får uttryck i offentlig förvaltning. De fyra trenderna innefattar försök till att minska eller backa statens tillväxt, en förskjutning mot privatisering och decentralisering, automatisering med hjälp av informationsteknik samt en internationalisering och fokus på generella problem med offentlig styrning.⁹

De sju doktrinerna genom vilka NPM strukturerar offentlig verksamhet är alla att skönja i friskolereformen. Det handlar om att upplösa staten i mindre resultatenheter, med en spridd ansvarstildelning och konkurrens som nyckel till lägre kostnader och högre standard. Det handlar även om att anamma företaget som organisationsideal där resultatet, snarare än tillvägagångssätt, står i fokus, med önskan om att införliva idén om företaget som resurseffektiv i offentlig förvaltning. Slutligen handlar det om att tydligt definiera kvalitet och standard i kvantitativa termer.¹⁰

Friskolereformen kan med sina aspekter av konkurrensutsättning, marknadsekonomiska modeller för organisering samt tillåtande av vinstdrivna välfärdsutövare lätt placeras i ett större sammanhang och förstås genom ramverken för NPM.

---

⁸ Jessop.

⁹ Hood, Christopher. "A public management for all seasons?" *Public Administration Vol. 69* (1991), 3-19.

¹⁰ Hood, 3-19.

TIDIGARE FORSKNING

Denna uppsats förhåller sig främst till tidigare forskning gjort av Bo Mårtensson och Håkan Lindoff samt Agneta Hugemark, även om mycket annan litteratur har använts för att skapa en kontext där denna frågeställning verkar inom – inte minst i skapandet av ett teoretiskt ramverk.

Först och främst har det metodologiska urvalet varit en direkt konsekvens av forskningsresultat från Mårtenssons och Lindoffs forskning om ekonomi inom journalistiken på 90-talet. De har gjort en kvantitativ diskursanalys av nyhetsjournalistik om ekonomin under både 30- och 90-talet, med utgångspunkten att journalistik är symboliskt rekonstruerande snarare än en speglade verksamhet. Syftet med forskningen är således att se till journalistikens konsekvenser för allmänkunskapen om ekonomi. Med deras kvantitativa metod har de kartlagt de begrepp som används i journalistiken om ekonomi under 90-talskrisen, samtidigt som de kan dokumentera journalistikens ökade intresse för ekonomi.¹¹ Det är detta forskningsresultat som står till grund för urvalet av källmaterial i denna uppsats.

Ingen forskning som är direkt liknande denna uppsats har tidigare bedrivits, på så vis att denna uppsats forskningsresultat går att jämföra med en liknande fallstudie. Dock kan denna forskning ses som en fortsättning på den problemformulering som Hugemark gjorde under tidigt 90-tal.

Hugemarks forskning om nationalekonomins ökade inflytande vid bedömning av sjukvårdssektorns effektivitet samt ekonomiska bedömningar och åtgärdsförslag inom den politiska diskursen, utgör den största delen av bakgrunden vid redogörelse för ekonomiseringen av politiken. Hon visar hur nationalekonomin har institutionaliserats i den svenska politiken, där både problemformuleringar och åtgärdsförslag har marknadsekonomiska modeller som teoretisk utgångspunkt. Detta innebär att den politiska betydelsen av begreppet *effektivitet*, som varit centralt inom debatten om välfärdens organisering alltsedan 80-talet, har stipulerats av nationalekonomer. Genom en empirisk undersökning av en nationalekonomisk tidskrift och offentliga handlingar kartlägger Hugemark ekonomernas stegvisa institutionalisering.¹² Hennes forskningsresultat står alltså som vetenskapligt kontext för min forskning, där hennes dokumenterade ekonomisering av politiken står som grund för teorin att en ekonomisk kris kan få politiska följder när nationalekonomiska argument används för att omorganisera statens struktur.

---

¹¹ Mårtensson, Bo, Lindhoff. Håkan, *Stat, marknad, kris: Nyhetsjournalistik om ekonomi under 1990-tal och 1930-tal* (Stockholm, 1998).

¹² Hugemark, Agneta, *Den fångslande marknaden: Ekonomiska experter om välfärdsstaten* (Lund, 1994).

METOD OCH MATERIAL

Tre ämnen utgör tillsammans grunden för frågeställningarna i denna uppsats. Det första är den ekonomiska krisen i Sverige i början på 90-talet. Det andra är utformningen av den svenska skolan, som fick mycket av sin nuvarande kontur av ett flertal reformer under tidigt 90-tal. Det tredje ämnet som ytterligare bidrar till komplexiteten är regeringsskiftet 1991, vilket inledde en borgerlig mandatperiod.

Dessa tre faktorer samspelar under första halvan av 90-talet, vilket gör just den tiden analysmässigt intressant. Frågeställningen har avgränsats till att gälla debatten kring friskolereformen 1992, då denna reform än idag har en central roll i den svenska skoldebatten samt att den är en tydlig del av marknadsisering av offentlig verksamhet och innebar ett nytt sätt att organisera den offentliga ekonomin. Friskolereformen har alltså tydliga beröringspunkter med ekonomin, vilket gör att den ekonomiska krisens inverkan på omstruktureringen av skolan är ett intressant föremål för granskning.

Den tidliga avgränsningen görs alltså i hänsyn till den politiska debatten kring friskolereformen, den borgerliga regeringen samt åren för finansiell kris. Det innebär i praktiken att avgränsningen är olika beroende på källmaterialet. Gällande ledarsidor är avgränsningen gjord till hela året 1992 då texter skrivna både innan och efter lagstiftandet inkluderas, då den allmänna debatten inte håller sig inom de exakta datumen för propositioner och riksdagsdebatter, utan kan utspela sig både innan inlämning av proposition till följd av politiska uttalande samt att nya lagar diskuteras även efter deras stiftande. Vid undersökning av regerings- och riksdagsmaterial är tiden för undersökningen avgränsad till att gälla tiden mellan den borgerliga regeringens bildande och den nya skollagen om valfrihet och fristående skolor.

Två typer av källmaterial har använts i undersökningen, som på grund av sina olikheter tillsammans kan ge ett bredare och mer nyanserat svar på frågeställningarna. De slutsatser som kan dras av de två typerna utgör dessutom en god grund för analys när de undersöks komparativt.

Det ena källmaterialet är ledarsidor skrivna på två rikstäckande tidningar. Detta därför att ledarsidor ger en bra bild av den allmänna opinionen och debatten och därför att de ideologiska perspektiven kommer till uttryck där. Tidningarna är valda med hänsyn till deras läsarantal på grund av att de värderingar och åsikter som ledarsidorna ger uttryck för har stor påverkan på den nationella debatten – och att faktisk samhällsförändring därför kan gå att härleda.

Tidningarna är även valda utefter deras ideologiska hemvist, då dessa kan kopplas till den klassiska höger–vänster-skalan.

Utifrån dessa kriterier har den obundet moderata¹³ dagstidningen *Svenska Dagbladet* och den socialdemokratiska¹⁴ kvällstidningen *Aftonbladet* valts som studieobjekt för att undersöka hur ledarsidorna använder sig av den ekonomiska krisen på 90-talet för att diskutera skolpolitik. Valet är dessutom motiverat med hänsyn till rådande forskningsmöjligheter, då Svenska Dagbladet och Aftonbladet är digitaliserade till sin helhet skillnad från många andra tidningar, vilket gör deras texter digitalt sökbara.

Att ledarsidor i vanliga sjudagarstidningar är valda som källmaterial i denna studie, istället för till exempel texter skrivna i den fackligt bundna *Lärarnas tidning* där skoldebatten naturligtvis är vital, beror på möjligheten att skildra argumentation från olika politiska håll. Tidningarnas allmänna karaktär, där inte särskilda intressen är primära utan riktar sig till vanliga medborgare, gör tidningarna till ett bra källmaterial för den allmänna opinionen.

Det andra källmaterialet som valts är källor från de lagstiftande organen, vilket innebär propositioner med tillhörande betänkanden samt protokoll från riksdagsdebatter. Detta källmaterial har valts utifrån frågan huruvida de argument som lyfts fram i skoldebatten på ledarsidorna motsvarar de motiv och argument som de facto ligger bakom lagförslaget om friskolereformen samt används för att motstrida det. Till skillnad från ledarsidor har propositioner och utskottsbetänkanden en lagstiftande kraft, vilket gör att 90-talskrisens roll i deras argumentation går att härleda till faktisk samhällsförändring. Riksdagsprotokoll ger dessutom både oppositionen och regeringspolitiker möjlighet att mer utförligt argumentera och tydligt uttrycka sina politiska åsikter, vilket utgör ett rikt källmaterial.

De propositioner som har undersökts är proposition 1991/92:38 *inriktningen av den ekonomiska politiken* och proposition 1991/92:95 *om valfrihet och fristående skolor*. Båda två följs upp av en riksdagsdebatt där de transkriberade protokollen har varit föremål för undersökning. Dessa fyra källor utgör grunden för den andra delen av undersökningen.

Eftersom antalet ledare skrivna under ett år är många, har ytterligare steg tagits för att avgränsa källmaterialet. Urvalet har gjorts med hjälp av tidigare forskning av Bo Mårtensson och Håkan Lindoff – en kvantitativ diskursanalys av nyhetsjournalistik om ekonomi under 1990-talet. Urvalet har gjorts på basis av tidigare forskning för att urvalsprocessen inte ska vara godtycklig

---

¹³ *Nationalencyklopedin*, Svenska Dagbladet.

¹⁴ *Nationalencyklopedin*, Aftonbladet.

utan vila på empirisk grund. Valet av ledare har baserats på de begrepp som karakteriserar ”de multipla krisernas år i journalistiken”¹⁵ tillsammans med sökbegreppen *skol** och *friskol** för att finna de ledare som behandlar både den ekonomiska krisen och skolan i samma text. Denna sökmetsod har resulterat i 24 sökkombinationer och begränsar källmaterialet till de texter som uttryckligen refererar till den pågående krisen, samt nämner skolan. Detta har avgränsat antalet tidningar till 113, varav 19 relevanta ledare har legat till grund för analys.

Eftersom denna urvalsprocess är begränsad till de ledare som uttryckligen refererar till den ekonomiska krisen, och utesluter indirekta refereringar till exempelvis räntenivåerna eller arbetslösheten, är dessa inte en del av källmaterialet. Att materialet har genomgått denna urvalsprocess påverkar givetvis resultatet, eftersom inte alla ledare som behandlar ämnen om den nationella ekonomin samt skolan inkluderas. Men eftersom frågeställningen gällande ledare inte berör rollen som ekonomi generellt spelar i argumentationen, utan specifikt den ekonomiska krisens roll, har bedömningen gjorts att denna urvalsprocess är motiverad.

Det bör dock anmärkas på den kvantitativa diskursanalysens begränsningar, vilket i sin tur påverkar urvalsmetsoden och slutsatser av källmaterialet bör dras därefter.

BAKGRUND

90-talskrisen och den offentliga sektorn

”Äntligen sämre tider” utropar Dagens Industri i den 20 november 1989¹⁶. Uttalandet sätter ljus på den stämning som rådde innan finanskrisens utbrott. De oroväckande bra tiderna, och den ekonomiska krisen, kan spåras tillbaka till hösten 1985 när beslutet togs att avreglera den inhemska kreditmarknaden. Följden blir att priset på kapitaltillgångar som aktier och fastigheter rusade, med en lukrativ bransch för spekulation som resultat. Trots att Sverige hade en stark ekonomisk tillväxt under dessa tider hölls kronan låg, vilket medförde att svenska varor blev billiga i internationella mått. För ett exportberoende land som Sverige innebar detta att handeln med utlandet stimulerades ytterligare – vid slutet av 80-talet var den öppna arbetslösheten under två procent. Ekonomin blev överhettad.¹⁷

---

¹⁵ Mårtensson, Bo, Lindhoff. Håkan.

¹⁶ *Förstasida*, Dagens Industri, 1989-11-20.

¹⁷ Jonung, 30-31.

Det är viktigt att förstå allvaret i det ekonomiska läget i början på 90-talet för att förstå i vilken kontext de nya lagarna om de offentliga verksamheter och dess utgifter tillkom i. Mellan år 1990 och 1992 sjönk kommersiella fastigheters värde med 50%¹⁸ – och detta i en kraftigt överhettad och spekulativ fastighetsmarknad. Denna fastighetskris spred sig givetvis vidare till banksektorn som stod för belåningen av alla dessa fastigheter, ofta till 80% av dess initiala värde. Precis som den senaste finanskrisen 2008 behövde banksystemet räddas med hjälp av skattemedel, vilket innebar offentliga utgifter på 70 miljarder kronor under krisens första två år från den nyinrättade Bankstödsnämnden.¹⁹ Under riksdagsåret 1992/93 stod bankstöd för 12% av statens samlade utgifter.²⁰

År 1990 hade Sverige en inflation på 10,4 % och en ökning av konsumentpriser på 9,4 %.²¹ Realräntan slog rekordnivån med 500%, företag gick i konkurs och många blev av med egendom till följd av rasande huspriser. 1993 var mer än var tionde person arbetslös, i motsats till 1,6 % 1990. Mellan 1992 och 1996 förlorade mer än en halv miljon sina jobb inom den privata sektorn, vilket innebar minskade statliga intäkter och ökade utgifter. Lars Magnusson menar att detta fick mycket stora effekter på delar av den offentliga sektorn som utsattes för besparingsåtgärder. I nästa skede drabbades den offentliga sektorn av en uppsägningsvåg av uppemot 200 000 personer samtidigt som de främsta välfärdsuppdragen – vård, omsorg och utbildning – omstrukturerades och rationaliserades.²²

Som tidigare nämnt utgjorde början av 90-talet en omvälvande tid för den svenska skolan, men detta gäller även den svenska ekonomin som helhet. Innan 90-talet präglades Sverige av bland annat hög inflation och ofta dåliga statsfinanser – dock av låg arbetslöshet. Efter 90-talskrisen ser den svenska ekonomin annorlunda ut, och förhållandena verkar snarare vara det motsatta. Den ekonomiska krisen skakade om samhället då arbetslösheten sköt i höjden, och har legat på en jämförelsevis hög nivå ända sedan dess. 90-talskrisen innebar att de tidigare vedertagna idéerna om hur samhället bör vara organiserat, med en stor och gemensamt ägd välfärd och stark arbetsrätt, ifrågasattes. Högern verkade för en uppluckring av detta och såg ökad marknadisering som ett svar på den nya ekonomins problematik, samtidigt som vänstern

---

¹⁸ Lindgren, Håkan, ”Att lära av historien. Några erfarenheter av finanskrisen”, *Bankkrisen: Rapporter* (Stockholm, 1994).

¹⁹ Magnusson, Lars, *Håller den svenska modellen?: Arbete och välfärd i en globaliserad värld* (Stockholm, 2006), 12-29

²⁰ Lindgren.

²¹ Magnusson, 27-29; SCB; Eurostat; OECD; Konjunkturinstitutet.

²² Magnusson, 30.

fasades över att se sina farhågor med kapitalismen gå i uppfyllelse i och med nedmontering av vad som tagit decennier att bygga upp.²³

Alltsedan 90-talet förs en politisk debatt om välfärdssystemet, och det finns en allmänt rådande uppfattning om att de olika välfärdssektorerna befinner sig i kris och behöver reformeras. Å ena sidan talas det om finansieringen, å andra sidan talas det om kvaliteten i de välfärdstjänster som utförs – helst mer och bättre välfärd för pengarna.²⁴ I detta avseende var 90-talskrisen ett stresstest för den svenska välfärden, då den ekonomiska krisens konsekvenser tillsammans med en stor borgerlig skattereform 1991 hade stora effekter på statsfinanserna – mellan 1990 och 1993 sjönk BNP årligen²⁵, kraftiga budgetunderskott följde och statsskulden ökade. Flera decennier av ”kris” inom den svenska skolan kom att följa, där finansieringen respektive kvalitet är föremål för konstant debatt.²⁶

Under de sista decennierna under 1900-talet rådde rörande enighet bland nationalekonomerna om att den offentliga sektorn, mycket på grund av sin storlek, hade en negativ inverkan på samhällsekonomin.²⁷ Detta bör ses i ljuset av att de offentliga verksamheternas andel av BNP stadigt ökade under efterkrigstiden fram till 90-talskrisen, som enligt Hugemark beskylldes på flertalet faktorer; på ökade skatteintäkter (vilket möjliggör utökad verksamhet), på löneutvecklingen som utsätter den privata sektorn för internationell konkurrens (vilket ökar trycket att öka sysselsättningen inom den offentliga sektorn), och slutligen på ineffektivitet i offentliga verksamheter. Hugemark påpekar att ekonomer sedan 70-talet sällan har förklarat den växande offentliga sektorn med externa faktorer – till exempel med en ökad efterfrågan på välfärdstjänster – utan förklaringsmodellerna har fokuserat på faktorer inom den offentliga sektorn själv, vilket ”bäddar för” den effektivitetsdiskussion som sedan följer.²⁸ Den offentliga sektorn sågs alltså som ett makroekonomiskt problem, som till och med hämmade den ekonomiska utvecklingen, vilket är en intressant faktor att ta med i undersökningen av en offentlig verksamhets omorganisering under en ekonomisk kris.

---

²³ Magnusson, 9-11.

²⁴ Magnusson, 214-217; SOU 2000:39, 5-113.

²⁵ SCB.

²⁶ Magnusson, 213-248.

²⁷ Hugemark, 86.

²⁸ Ibid., 95-96.

Friskolereformen och New Public Management

Innan 1992 fanns det ett fåtal fristående grundskolor i Sverige, men dessa finansierades med hjälp av riktade statsbidrag och avgifter som eleverna själva fick betala. Friskolereformen innebar ett stort underlättande att bedriva skola i privat regi då finansieringen skulle ske genom att kommunen betalade en skolpeng, som följde med eleven till den skolan som eleven valt att gå i – även om den skolan drevs av till exempel ett aktiebolag eller en religiös stiftelse. Efter att friskolereformen klubbades igenom i början på juni 1992 var det dubbelt så många friskolor öppnade dörrarna inför skolstarten på höstterminen än året innan.²⁹ De huvudsakliga motiveringarna till en friskolereform var att fler skolor med konfessionell inriktning eller särskild pedagogisk metod skulle öppna, vilket skulle stimulera den pedagogiska utvecklingen, samt att det skulle ske en ”valfrihetsrevolution”³⁰ för medborgarna.³¹

Det bör anmärkas att den nya lagstiftningen gällande fristående skolor inte refererades till som en ”reform” 1992. Begreppet *friskolereform* är av historiografisk natur, då vi sitter på facit om lagändringens omvälvande natur. Begreppet *friskolor* användes sällan, då bland annat vänsterns ansåg att begreppet implicerade att det fanns ”ofria” skolor. Skolor som hade annan huvudman än den offentliga sektorn refererades oftast till som *fristående skolor*, och kommer därför gå under den benämningen i uppsatsen. Begreppet *skolor* hänvisar till den svenska grundskolan, som genomgick en friskolereform några år innan gymnasieverksamheten, och därför är föremål för debatten 1992.

Friskolereformen var inte den första omorganiseringen av den svenska skolan inom ramen för NPM. 1989 kommunaliserades den tidigare statliga skolan. Att denna välfärdssektor skulle delas in i mindre enheter, och därigenom öka de ekonomiska incitamenten att vara kostnadseffektiva samt skapa en tydlig ansvarsindelning är alla delar av den nya filosofin. Kommunaliseringen var även del av en avpolitisering av offentlig sektor, där cheferna blev coacher eller ledare som med nya medel skulle få personalen att nå uppsatta, oftast ekonomiska, mål.³² Att statens avsades ansvaret för den svenska skolan kan ses som en borgerlig vinst där

---

²⁹ *Fakta om friskolor*, Rapport av Friskolornas riksförbund, (2017).

³⁰ *Proposition 1991/92:100 med förslag till statsbudget för budgetåret 1992/93; Protokoll 1991/92:6.*

³¹ *Proposition 1991/92:95 om valfrihet och fristående skolor.*

³² Ringarp, Johanna, 1974. ”Professionens problematik: Lärarkårens kommunalisering och välfärdsstatens förvandling”, *Södertörn doctoral dissertations*, vol. 53 (Stockholm, 2011), 35-41.

statlig välfärd ofta kritiserades som likformig³³, samtidigt som nedskärningar i skolbudgeten kunde göras på lokal nivå utan att det blev en nationell angelägenhet.

Ekonomisering av politiken

Ekonomisering innebär att ekonomi ses som det högsta och främsta att ta hänsyn till vid organisering, samt att analys och beskrivningar sker med ekonomiska modeller och termer. Detta synsätt möjliggör bland annat för rationaliseringar; antingen som kostnadsreducering genom sparbetning eller ökad produktionseffektivitet per tilldelad resurs.³⁴

Att det skett en ekonomisering sedan 80-talet menar Lindoff och Mårtensson är en empirisk iakttagelse. Dels innebär det en *medial* ekonomisering, där ekonominyheter fått en växande plats i nyhetsjournalistiken. Dels innebär det vad de kallar för *real* ekonomisering, att ekonomiska frågor alltmer dominerar över politiska frågor samt att ekonomisk-politiska frågor prioriteras över andra politiska frågor.³⁵ Detta innebär att samhället definieras efter ekonomi, där beskrivningar och problemformuleringar uttrycks i ekonomiska termer snarare än politiska.

Hugemark vittnar om ekonomernas växande roll som politiska rådgivare och om hur det ekonomiska perspektivet därigenom fick en ökad politisk legitimitet. Nationalekonomernas strävan efter att bedöma den offentliga sektorn började med att den neoklassiska teorins termer och begrepp började användas inom politiken. Detta skedde under samma tid som kritiken mot ”den svenska modellen” ökade. Den politiska problembeskrivningen av välfärdsstatens tillväxt, på grund av nationalekonomins ökade betydelse inom politiken, härleddes allt oftare till bristande effektivitet. Den ekonomiska förståelsen av effektivitetsbegreppet i den politiska diskursen gav nationalekonomerna tolkningsföreträde gällande vilka politiska åtgärder som var relevanta.³⁶

Sverige har alltsedan första världskriget haft en tradition av politisk influens från ekonomer, men det får ett uppsving från och med 70-talet och sammanfaller med nationalekonomins nyliberalisering. Den nyliberala vågen innebar ett nytt politiskt, moraliskt och intellektuellt klimat med den ”oreglerade marknaden” som överordnat ideal. Hugemark ser politiska konsekvenser av den nyliberala marknadsmodellen, som började användas som mall för

---

³³ Hwang, Sun-Joon. ”Kampen Om Begreppet Valfrihet i Skolpolitiken”, *Utbildning & Demokrati: Tidskrift För Didaktik Och Utbildningspolitik*, vol. 11 (Örebro, 2002), 71-110.

³⁴ Hugemark, 9-20, 86-98; Mårtensson, Lindhoff.

³⁵ Mårtensson, Lindhoff.

³⁶ Hugemark, 9-20, 86-98.

bedömning av offentliga verksamheter. Trots skillnaden mellan marknadsmodellens utopiska natur och verkligheten, bredde modellen ut sig till att förklara allt fler fenomen i samhället.³⁷

Konsekvensen blev att de politiska målen omformulerades efter denna ekonomiska modell, där nationalekonomerna alltmer framstod som vetenskapliga politiska experter, vars effektivitetsbedömning alltmer styr ramen för politisk diskussion kring offentlig verksamhet. Hugemark visar att effektivitetsförslagen, i form av policyrekommendationer, har haft som syfte att åstadkomma politisk förändring där organiseringen av offentlig sektor ska närma sig den ideala marknadsmodellen.³⁸

Enligt Johanna Ringarp är detta ökade inflytande inte isolerad till nationalekonomer, utan innefattar även företagsekonomer, med hänvisning bland annat till företagsekonomins växande plats på universiteten.³⁹ Denna tolkning stämmer väl överens med NPMs utbredning som välfärdsorganisatorisk modell, då den har tydliga inslag av idealisering av både makroekonomisk och mikroekonomisk teori.

EMPIRI OCH ANALYS

Ledare i Aftonbladet och ledare i Svenska Dagbladet

Inledningsvis undersöktes ledare skrivna av två inflytelserika tidningar med skilda ideologiska hemvister. Den huvudsakliga frågan som ställdes gäller den roll som den ekonomiska krisen spelar i debatten om fristående skolor, men även andra mönster har kunnat urskönjas i texterna. På grund av källmaterialets natur och de spridda analysmöjligheterna, skapades behovet av att komplettera med annat källmaterial vilket sker i nästa sektion.

Det som är mest uppenbart vid undersökning av ledare som behandlar både den ekonomiska krisen och den svenska skolan är att de texterna är få. Den ekonomiska krisen har en marginell roll i debatten om den svenska skolan. Samtidigt finns det fortfarande ekonomiska argument i skoldebatten – där till exempel begrepp som nedskärningar, kostnader, resurser och offentliga utgifter förekommer i beskrivningar och argumentation.

En annan slutsats, vilken varken är kontroversiell eller förvånande, är att Aftonbladets ledare generellt uttrycker sig kritisk till friskolereformen medan ledare i Svenska Dagbladet framhåller

---

³⁷ Hugemark, 70-72, 77-78.

³⁸ Ibid., 98-170.

³⁹ Ringarp, 39.

positiva aspekter av den. Socialdemokraterna, som delar visst ideologiskt gods med Aftonbladet, har historiskt varit mot decentralisering av huvudmannaskap för offentlig verksamhet⁴⁰ och är kritiska även denna gång när decentralisering och förskjutningen mot skolan som företag är så pass tydlig. Till exempel har metaforen ”sätta prislapp på barn” används, och motstånd mot friskolereformen har uttrycks på detta sätt i en ledare i Aftonbladet:

”När SAF nyligen ordande Friskolans dag var de återkommande begreppen: marknad, valfrihet, konkurrens, resultatenhet, EG-anpassad, köpare och säljare. Begrepp som aldrig nämndes var: barndomen, barns behov, kreativitet och kultur. [– –] Barn har blivit varor, eller i bästa fall kunder.”⁴¹

Samtidigt är propositionen om fristående skolor framlagd av en borgerlig regering, vilket gör det troligt att värderingarna bakom lagförslaget stämmer överens med värderingarna i en borgerlig tidning. Svenska Dagbladets skribenter är nästan uteslutande positiva till införande av skolpeng. Gynnsamma aspekter tas återkommande upp, och det nya lagförslaget problematiseras sällan. Istället talas det upprepat om en ”valfrihetsrevolution”⁴². Vid två tillfällen har dock skribenter uttryckt kritik – men även i dessa mer kritiska texter är slutsatsen att en friskolereform är önskvärd. Den första skribenten ser tydligt omstruktureringen av skolan:

”När man försöker följa debatten på det här området slås man av ett märkligt faktum: Det finns varken medborgare eller konsumenter! I debatter och artiklar talas ständigt om utförare, beställare, företag, politiker osv, men sällan om dem som saken egentligen berör mest.”⁴³

I texten problematiseras idén om att skolmarknaden kommer att kunna fungera lika bra som marknadsekonomin i övrigt, eftersom det finns en tröghet i utbud och efterfrågan, och att det är svårare som konsument att ställa krav på producenterna än vid en vanlig marknad. Dock efterlyser hon inte som skribenten från Aftonbladet att det ska talas mer om till exempel barn, utan efterlysningen av begreppet *konsumenter* visar på en positiv syn på marknadiseringen av skolan. De två ovanstående citatet visar även på en skillnad i hur tolkningen av friskolereformen görs: högern anser uteslutande att det är utbildning som kommodifieras, medan vänsterns visar på en osäkerhet om det är barnen eller skolgången som har blivit en vara.

Den andra texten i Svenska Dagbladet som kritiserade lagförslaget gjorde det med ekonomiska argument. Skribenten adresserar en förståelse om att införandet av skolpeng skulle innebära lägre kostnader för kommunen. ”Eftersom värdet av dessa ’pengar’ och ’checkar’ skall motsvara självkostnaden för motsvarande kommunala tjänst utförd i egen regi leder valfriheten

---

⁴⁰ Ringarp, 39-40.

⁴¹ Ledare, Aftonbladet, 1992-06-19.

⁴² Ledare, Svenska Dagbladet, 1992-10-09, 1992-05-24, 1992-09-21.

⁴³ Ledare, Svenska Dagbladet, 1992-05-12.

inte automatiskt till lägre kostnader för kommunen.”⁴⁴ Av texten framgår att ett system som skulle innebära lägre kostnader för kommunen är eftersträvansvärt. Undersökningen kommer att visa att den enda gången vänsterorienterade politiker och skribenter använder sig av ekonomiska argument mot lagförslaget, snarare än mot högern i sig, är med liknande argument.

En annan slutsats av undersökningen är att rollen som den ekonomiska krisen spelar i argumentationen skiljer sig åt i Aftonbladet och i Svenska Dagbladet. Liksom ekonomiska argument generellt, är den ekonomiska krisen nästintill frånvarande från argumentation *för* en friskolereform, märkbart på den ekonomiska krisens frånvaro i skoldebatten som förs i Svenska Dagbladet. Den ekonomiska krisen har även en blygsam roll i argumentationen *mot* friskolereformen, vilket är synbart i Aftonbladets ledare, men där referenser till ekonomi förekommer betydligt oftare.

Även om ekonomiska argument förekommer oftare i ledare i Aftonbladet, har argumenten sällan syftet att en friskolereform skulle var dåligt för ekonomin. Precis som i en ledare i Svenska Dagbladet⁴⁵ ifrågasätts dock idén om att en friskolereform skulle innebära lägre kostnader för kommunen⁴⁶.

Oftare nämns till exempel ”nedskärningar” och ”nedmonteringar”⁴⁷ inom skolan till följd av den ekonomiska krisen, och beskyller med dessa begrepp de borgerliga debattörerna och politikerna för att ha ekonomiska motiv bakom reformförslagen.

Flera ledare i Aftonbladet klandrar skoldebatten för ekonomisering, med tydlig förebråelse riktad mot de borgerliga debattörerna och politikerna. Till exempel formulerar en ledare sig såhär:

”[D]en ekonomiska nödvändigheten har blivit vårt enda rättesnöre [– – –] Även i Sverige är ekonomismen numera det enda relevanta begreppet. [– – –] Det sägs att den svenska barnomsorgen är ’ineffektiv’ eftersom man mäter enbart hur många barn som tas om hand av varje vuxen. Ju fler ju effektivare.”⁴⁸

En ledare i Aftonbladet frågar sig ”[v]em tjänar på privatiseringen?” och misstänker att det finns särskilda ekonomiska intressen eller motiv bakom reformen.⁴⁹ En annan skriver ”trots den ekonomiska krisen är Sverige fortfarande ett av världens rikaste länder. Vi har råd att låta ’barnens bästa komma i främsta rummet.’” och menar alltså att omorganiseringen av skolan

---

⁴⁴ *Ledare*, Svenska Dagbladet, 1992-03-15.

⁴⁵ *Ledare*, Svenska Dagbladet, 1992-03-15.

⁴⁶ *Ledare*, Aftonbladet, 1992-10-23.

⁴⁷ *Ledare*, Aftonbladet, 1992-05-26.

⁴⁸ *Ledare*, Aftonbladet, 1992-07-19.

⁴⁹ *Ledare*, Aftonbladet, 1992-10-23.

görs på grund av den ekonomiska krisen.⁵⁰ En tredje ledare misstänker att det finns något annat motiv ”bakom slagorden effektivitet och valfrihet”⁵¹. Även kommunalisering sätts i ett ekonomiskt perspektiv, där lokala stadsdelsförvaltningar får sköta nedmonteringen till följd av budgetminskningen ”så att kunskapen om vad som händer stannar lokalt.”⁵²

I Svenska Dagbladet sågs endast vid ett tillfälle en koppling mellan skolpolitik och den ekonomiska krisen göras, när utbildning togs upp som en åtgärd mot den arbetslöshet som blev akut under kristider.⁵³ Vid ett tillfälle försvarades en aspekt av lagförslaget, som dock inte bifölls i riksdagen, nämligen fristående skolors rätt att ta ut elevavgifter. Denna skribent tycker att det är viktigt att behålla rätten att ta ut elevavgifter eftersom det skapar incitament att hålla de offentliga utgifterna nere.⁵⁴

De borgerliga debattörerna nämner själva inte dessa fenomen som vänstern anklagar dem för, alltså nedmontering och nedskärningar. Dock har de nämnts inom citationstecken när de bemöter anklagelserna, till exempel: ”I brevet påstår Nordh att ’nedskärningarna’ håller på att urholka kommunernas barn-och äldreomsorg.”⁵⁵. Min analys är att de borgerliga debattörerna med en sådan användning av citationstecken tar avstånd från vänsterns verklighetsbeskrivning om en åtstramad välfärdsbudget, och på detta sätt relativiserar hur man kan uppfatta omvandlingen av offentlig sektor.

Vid läsning av de texter som valts ut är det påfallande hur stort fokus i debatten som ligger på *valfrihet* – både i kritiska texter främst från Aftonbladet och framför allt i positivt inställda texter i Svenska Dagbladet. Som redan nämnt är begreppet *valfrihetsrevolution* återkommande, och begreppet i sig där *valfrihet* sätts samman med *revolution* ger en känsla av något omfattande och viktigt. Alla borgerliga partierna gick till val på ökad valfrihet 1991⁵⁶, och Carl Bildt talade om just en *valfrihetsrevolution* i regeringsförklaringen⁵⁷.

Det undersökningen har kommit fram till är alltså att den ekonomiska krisen har en marginell roll i skoldebatten; att Aftonbladets ledarskribenter generellt är negativt inställda till friskolereformen medan Svenska Dagbladets skribenter är positivt inställda; att temat valfrihet

---

⁵⁰ Ledare, Aftonbladet, 1992-11-31.

⁵¹ Ledare, Aftonbladet, 1992-02-13.

⁵² Ledare, Aftonbladet, 1992-07-19.

⁵³ Ledare, Svenska Dagbladet, 1992-02-21.

⁵⁴ Ledare, Svenska Dagbladet, 1992-03-24.

⁵⁵ Ledare, Svenska Dagbladet, 1992-09-21.

⁵⁶ , *Centerns valprogram 1992–1994*, Centerpartiet; *Valmanifest 1991*, Moderaterna; *Valmanifest från kristdemokraterna – mandatperioden 1991-1994*, Kristdemokraterna; *Valmanifest 1991*, Folkpartiet.

⁵⁷ *Protokoll 1991/92:6*.

är dominerande i skoldebatten; att frekvensen av ekonomiska argument och vilken roll de spelar skiljer sig åt mellan de två tidningarna; samt att den enda gången det argumenterades för en skolpolitisk åtgärd med hänvisning till den ekonomiska krisen var i syfte att minska arbetslösheten.

Det finns ett flertal möjliga analyser till detta undersökningsresultat. Att det är få texter som diskuterar både den ekonomiska krisen och skolan anser jag kan bero på tre orsaker. En anledning kan vara att antalet ledare som diskuterar skolan är få i sig – 1992 var ett ekonomiskt och politiskt turbulent år, vilket kan innebära att skolpolitiken blir perifer. Den andra anledningen till att det nationella ekonomiska läget är frånvarande i skoldebatten kan vara för att, när det gäller skolan, är det medborgerliga intresset snarare riktat mot aspekter som ligger nämnare föräldrarna och eleverna som drabbas, vilket skulle kunna förklara varför valfrihet är så pass dominerande i debatten.

Den tredje möjliga analysen till varför ekonomiska motiv bakom lagförslaget inte tas upp, skulle kunna utläsas ur just valfrihetshegemonin. I och med den dokumenterade högervågen på 80-talet förskjuts den politiska diskursen till ett borgerligt tolkningsföreträde – *valfrihet* är i grunden ett begrepp som användes av de borgerliga partierna för att motsätta sig välfärdens utbyggnad under efterkrigstiden, som de uppfattade som likriktig.⁵⁸ Att skoldebatten främst fokuserat på valfrihet är därför ett tecken på att ramarna för debatten sätts utifrån en borgerlig problemformulering.

Undersökning av ledarsidor visar på att den ekonomiska kontexten inte var påfallande i skoldebatten under 1992, och bekräftar alltså inte teorin om att den ekonomiska kontexten påverkar den politiska diskursen. Även ekonomiska faktorer som hör 90-talskrisen till, som nedskärningar i de offentliga utgifterna, nämns aldrig som argument för en friskolereform. Med tanke på de åtstramningar som finns inom statsbudgeten under dessa år, bör det finnas en anledning till varför diskussionen kring samband mellan ekonomisk kris, sparbetning och omfattande skolreformer är så pass frånvarande. En möjlig analys är att kommunaliseringen har bidragit till detta, då statsbudgeten och kommunernas nedskärningar inom skola är separerade. Det gör att sparbetning och nedskärningar är lokala företeelser, och försvårar att urskilja mönster – även om det är liknande företeelser i många kommuner.

Samtidigt visar undersökningen att högerorienterade texter sällan nämner den ekonomiska krisen eller har ekonomiska argument för friskolereformen, medan vänsterorienterade texter

---

⁵⁸ Hwang, 71-110.

ofta tar upp den ekonomiska aspekten av skolpolitik och beskyller högern för att ha ekonomiska motiv. Det innebär att ekonomi endast tas upp när debattören argumenterar för att ekonomi bör få en minskad roll i skolpolitiken. Min bedömning är att det finns en konsensus om att den ekonomiska realiteten bör tas i beaktning och att den ekonomiska aspekten är så pass högt prioriterad, att argument för en sådan ordning inte behöver framföras. Det är då bara när en sådan ordning ifrågasätts som problematiseringar och argument behöver uttryckas.

Till exempel skriver en ledare i Svenska Dagbladet att ”kommunpolitiken inte endast handlar om ekonomi utan också om ideologi”⁵⁹ – kommunpolitiken är övervägande ekonomi, och debattören vill framhålla att det finns en ideologisk aspekt av politik. Ett påstående som kan te sig absurt, men som likväl vittnar om ekonomins ställning i kommunpolitiska frågor. En ledare i aftonbladet skriver att vi ”trots den ekonomiska krisen”⁶⁰ har råd att prioritera våra barns skolgång. Det citatet indikerar också på ekonomins prioriterade roll i politiska frågor, när en annan prioritetsordning måste argumenteras för.

Även andra ledare visar på ekonomins plats i hierarkin är de problematiseringar av skoldebatten som görs. Till exempel skriver en ledare i Aftonbladet att ”den ekonomiska nödvändigheten blivit vårt enda rättesnöre”⁶¹ – där begreppet *nödvändighet* i sig visar på något som man måste ta hänsyn till. En ledare skriver i Svenska Dagbladet: ”Den rörelseriktning som dock finns idag kan man beskriva med begreppet *privatisering*”⁶², där begreppet *privatisering* visar på en medvetenhet kring välfärdsfunktionernas kommodifiering, med förstärkning av ekonomiseringen av politiken som resultat.

Riksdagsmaterial

Källmaterialet utökades efter denna initiala undersökning av den offentliga skoldebatten. Det mest påfallande resultatet av undersökning av ledarsidor i två rikstäckande dagstidningar är att den ekonomiska krisen är nästintill helt frånvarande i debatten om friskolereformen. Med tanke på den ekonomiska krisens grava konsekvenser för de svenska medborgarna samt dess stora påverkan på kommunal organiseringen och villkoren för offentliga utgifter, kan det vara så att detta debatteras mer i utpräglat politiska rum? Motsvarar 90-talskrisens roll i skoldebatten i media skoldebatten i de organen med verklig politisk makt? Argumenteras det för eller mot

---

⁵⁹ Ledare, Svenska Dagbladet, 1992-03-15.

⁶⁰ Ledare, Aftonbladet, 1992-11-31.

⁶¹ Ledare, Aftonbladet, 1992-07-19.

⁶² Ledare, Svenska Dagbladet, 1992-05-12.

friskolereformen med ekonomiska argument, eller är ekonomin lika frånvarande som i skoldebatten som förs i tidningarna?

Vid undersökning av dessa frågeställningar är det första materialet att vända sig till propositionen som behandlar fristående skolor och skolpeng, proposition 1991/92:95. Det propositionen mer specifikt handlar om, och som är hela grunden för friskoledebatten, är att lagstadga kommuners plikt att tilldela privata skolor skattemedel på likvärdiga villkor som kommunala skolor.

Propositionen presenteras med ett avsnitt om *principiella utgångspunkter*. Liksom skoldebatten i tidningarna ligger absolut fokus på valfrihet; "[m]ålet är att åstadkomma största möjliga frihet för barn och föräldrar.". Den andra principiella utgångspunkten gäller tron på att en marknadsivering av skolan, med dess inslag av konkurrens, kommer att ha gynnsamma effekter. När föräldrar och elever kan välja skola måste skolorna bli mer lyhörda för föräldrars och elevers önskemål. Ett aktivt skolval kommer innebära "en stimulerande tävlan" som kommer att "bidra till att höja kvaliteten i hela skolväsendet". Den tredje principiella utgångspunkten, vilket är av ekonomisk natur, är att med större valfrihet "skapas också bättre incitament för kostnadseffektivitet", och där "effektivare arbetsmetoder kan prövas och vinna spridning". Regeringen anser att ett större inslag av fristående skolor kommer bidra till en mer effektiv resursanvändning.⁶³

Två av tre principiella utgångspunkter kan sägas ha ekonomism som utgångspunkt. Viljan till kommodifiering är synbar, där marknadsekonomiska mekanismer ska skapa både kvalité och kostnadseffektivitet. Dessa två ansatser verkar för en underordning av samhället och politiken, där den urbäddade ekonomin – nu innefattande utbildning – ska anpassas efter marknadsekonomiska villkor.

Filosofin bakom NPM är också mycket tydlig i de principiella utgångspunkterna som presenteras i lagförslaget. Flera av dess grundidéer kommer här till uttryck. Idéen om att upplösning av huvudmannskapet, med rättfärdigandet att det kommer öka effektiviteten, samt att konkurrens är nyckeln till lägre kostnader och högre standarder, är alla doktriner inom ramen för NPM. Dessutom tänker sig regeringen att privata aktörer kommer att kunna bidra med effektivare arbetsmetoder, gärna inspirerade av privata sektorn, som bör implementeras i den offentliga sektorn. En tydlig trend inom NPM är just tanken om företaget som maximalt effektiv och bör därför användas som ideal. Min analys av propositionen om valfrihet och fristående

---

⁶³ Proposition 1991/92:95, 8-9.

skolor är att det finns ett visst ekonomiskt motiv bakom förslaget, då en av principiella utgångspunkterna är kostnadseffektivitet, och den andra har tydliga marknadsmodell bakom sig.

Cirka två veckor tidigare skrev Beatrice Ask, den dåvarande skolministern, en text i SvD Brännpunkt, där hon argumenterade för lagförändringen. Det centrala temat i argumentationen var valfrihet för elever och föräldrar – alltså i linje med propositionen och skoldebatten i tidningarna som undersökts. Dock, precis som i den mediala debatten i övrigt, framfördes inte argument med basis i nedskärningar i de offentliga utgifterna eller tal och effektiv resursanvändning. I riksdagsmaterialet och i texten i tidningen skiljer sig argumentationen åt – i riksdagsmaterialet finns det ekonomiska argument för införandet av fristående skolor, men inte i texten i tidningen.⁶⁴ En skillnad i retoriken som används kring friskolereformen i tidningar mot hur lagförslaget motiveras i propositionen, kommer att visa sig i undersökningen av riksdagsmaterialet.

Tisdagen den 9:e juni debatteras propositionen, betänkandet och de 11 motioner som lagts fram som motförslag i riksdagen. Det första anförandet (anf. 203) i riksdagen gör Eva Johansson (s). Eva Johansson ser nedskärningar i kommunbudgeten som ett problem för skolan. Precis som vänsterdebattörer i Aftonbladet beskyller hon den borgerliga regeringen för att ha ekonomiska motiv bakom lagförslaget.

”Regeringens ekonomiska politik [...] går ut på kraftiga inskränkningar i kommunernas ekonomi. Det leder i dessa dagar till beslut i kommun efter kommun om stora besparingar på just skolans område. [---] Regeringen har inte ens bemödat sig om att redovisa vare sig analyser av förslagets ekonomiska konsekvenser eller vad det kommer att betyda för grundskoletanken. [---] För visst har väl ändå regeringen gjort några sådana analyser som ligger till grund för förslaget?”⁶⁵

Till skillnad från skoldebatten i tidningar och propositionen står begreppet valfrihet inte i centrum i riksdagsdebatten. Huvudfrågan gäller snarare hur hög ersättningen bör vara, alltså hur hög skolpengen som ges till fristående skolor bör vara. Propositionen la förslaget på 85% av kommunens genomsnittskostnad per elev. Ersättningen anses av vissa vara för hög då privata verksamheter inte har samma skyldigheter som kommunala verksamheter (till exempel att anordna modersmålsundervisning) samt att mycket dyra glesbygdsskolor höjer genomsnittskostnaden i en kommun. Att en ersättningsnivå på 85% skulle höja kommuners kostnader för skolan, är ett ekonomiskt argument som framförs av politiker som tillhör

---

⁶⁴ Proposition 1991/92:95; ”Hård kvalitetskontroll på friskolor”, *Brännpunkt*, Svenska dagbladet, 1992-04-05.

⁶⁵ Protokoll 1991/92:127, Anf. 203.

oppositionspartierna på vänsterkanten.⁶⁶ Det är för att en behovsbaserad resursfördelning, vilket är hur kommunen ger resurser till skolverksamheter i egen regi, är ”ett av de viktigaste instrumenten för att uppnå en mer kostnadseffektiv kommunal verksamhet.”⁶⁷ En bestämd ersättningsnivå till fristående skolor tar bort möjligheten att ge lägre resurser när behovet är mindre.

Detta ekonomiska argument av vänsterorienterade politiker nämns dock inte i samband med det ansträngda ekonomiska läget, och andra ekonomiska argument läggs heller inte fram med hänvisning till att speciell beaktning måste tas på grund av den ekonomiska stagnationen.

Först i anförande 221, vilket är Beatrice Asks fjärde, bemöts kommentarerna om att denna typ av ersättning kan ha kostnadsökande effekter:

”Möjligen kan (...) det i ett mycket kort perspektiv skulle kunna bli dyrare för kommunerna med stöd till friskolorna, eftersom man möjligen inte hinner anpassa sig så snabbt till elevernas val. [— —] Det finns inga erfarenheter som säger att mångfald och valmöjligheter leder till högre kostnader. Det ökar tvärtom effektiviteten.”⁶⁸

Inledningsvis i riksdagsdebatten gjorde Stefan Kihlberg från Ny Demokrati ett anförande där han lyfte upp de positiva effekterna av att ha en ersättningsgrad som är lägre än de kommunala skolornas eftersom det sätter ”press på de kommunala skolorna att bli lika kostnadseffektiva som de fristående är. De fristående skolorna är i dag utan tvivel avsevärt mer kostnadseffektiva än de kommunala”.⁶⁹

Även en representant för Moderaterna tycker att tillåtandet av skattefinansierade friskolor är en bra idé ur ett ekonomiskt perspektiv. Hugo Hegeland anser också att det är bra att fristående skolor får mindre resurser, eftersom:

”Vi på de fristående skolorna är mycket effektivare. Lärarna och även eleverna ställer upp hundra procentigt, så vi behöver inte lika stora resurser som de offentliga skolorna utan kan faktiskt klara oss med mindre resurser. Därför [...] innebär fler fristående skolor att de samhällsekonomiska kostnaderna sjunker.”⁷⁰

Detta anförande är, för övrigt, det enda under debatten som avslutas med transkriberingen ”(Applåder)”.

Ur undersökningen av riksdagsdebatten om proposition 1991/92:95 framkommer att fler ekonomiska argument används i riksdagsdebatten än vid undersökning av skoldebatten i

---

⁶⁶ *Protokoll 1991/92:127*, Anf. 204–220.

⁶⁷ *Ibid.*, Anf. 203.

⁶⁸ *Ibid.*, Anf. 221

⁶⁹ *Ibid.*, Anf. 204

⁷⁰ *Ibid.*, Anf. 240.

tidningar. Den skillnad som är mest tydlig är att kostnadseffektivitet är ett återkommande argument för fristående skolor för högerpolitiker, där tanken är att införandet av privata aktörer på en skolmarknad kommer minska de samhällsekonomiska kostnaderna. Liksom debatten i tidningarna anklagar vänstern högern i riksdagen för att ha ekonomiska motiv bakom lagförslaget. Den utmärkande skillnaden är att både vänster och högern faktiskt använder sig av ekonomiska argument i riksdagen. Vänstern, som även har hänvisat till ekonomi i tidningarna, refererar nu inte bara till ekonomi när de beskyller högern, utan använder själv argumentet ”lägre kostnader” för att argumentera mot lagförslaget. *Kostnadseffektivitet* har på så vis ersatt *frihet* som dominerande tema vid riksdagsdebatten.

En möjlig analys är att det faktiskt finns ekonomiska motiv bakom lagförslaget, då återkommande försvar för lagförslaget hänvisar till att det nya systemet skulle innebära effektivare resursanvändning. Även i propositionen tas lagförslagets kostnadseffektiviserande konsekvenser upp som en ”principiell utgångspunkt”, vilket ytterligare bekräftar att kostnadseffektivitet är en av anledningarna bakom lagförslaget.

Att både vänstern och högern använder ”lägre kostnader”, ”kostnadseffektivitet” eller ”effektiv resursanvändning” som argument för sin sak, kan tolkas som att detta är något som alla måste förhålla sig till. Oavsett ideologisk hemvist är lägre offentliga utgifter en önskvärd konsekvens av ett lagförslag, och om så är fallet ska det gärna framhållas. Denna analys skulle även stämma väl in på den utveckling som Hugemark redogör för, där nationalekonomiska termer, problemformuleringar och åtgärdsförslag från och med slutet på 70-talet började omdefiniera den politiska diskursen.

Undersökningen går vidare från utbildningspolitiken för att analysera regeringens finansekonomiska planer; proposition 1991/92:38, vilket handlar om inriktningen som den ny tillsatte regeringen tänkte lägga för sin ekonomiska politik under mandatperioden. Det huvudsakliga innehållet i propositionen är en beskrivning av det ekonomiska läget, en redogörelse av strategier för att bryta den ekonomiska stagnationen samt aviseringar om kommande propositioner. I propositionen föreslås det även en minskning av statens utgifter med 10–15 miljarder kronor under följande budgetår, varav 5–10 miljarder kronor i budgeten för kommunen. Denna proposition lämnades in i början på november, alltså precis i början på mandatperioden.⁷¹

---

⁷¹ *Proposition 1991/92:38 Inriktning av den ekonomiska politiken*, 1, 10, 50-52.

Propositionen meddelar att regeringsarbetet under mandatperioden kommer att ”domineras av fyra stora uppgifter som alla hänger samman med den ekonomiska politiken och arbetet att ge Sverige en ny start.”⁷². De första tre är att föra in Sverige i det europeiska samarbetet, bryta den ekonomiska stagnationen och miljöpolitiken. Den fjärde huvuduppgiften är att ”genomföra en *valfrihetsrevolution inom välfärdspolitiken*”⁷³, som motiveras med att det ska öka standarden inom vård och omsorg. Detta görs dock inom ramen för en ekonomisk-politisk strategi. Dessutom meddelar regeringen: ”En effektivare produktion av offentliga tjänster är därutöver nödvändig för att rätta till de strukturella obalanserna i ekonomin.”⁷⁴.

I denna proposition om den ekonomiska politiken står det uttryckligen att lagstiftningar som syftar till att öka valfriheten i välfärden är motiverade, till och med ”nödvändiga”, med hänvisning till problem i ekonomin. En tolkning av ”de strukturella obalanserna i ekonomin” är att det syftar till de budgetunderskott och tillväxtproblem som orsakats av den rådande ekonomiska krisen.

I propositionen redovisas sju punkter som tillsammans utgör *den ekonomisk-politiska strategin*. Exempel på punkter är ”[b]ättre villkor för småföretag”, ”[s]kattepolitik för tillväxt”, och ”[i]nflationsbekämpning och åtgärder mot arbetslösheten”.⁷⁵ En annan punkt heter ”[s]käppt konkurrens och avreglering”. Där meddelas det att ”[d]en *offentliga sektorn* skall reformeras och dess tjänsteproduktion utsätts för konkurrens.” Dessutom ska ”lagändringar som undanröjer hinder för konkurrens i den offentliga sektorn [...] läggas fram under 1992”⁷⁶, vilket gör kopplingen mellan ”valfrihetsrevolutionen”, den ekonomisk-politiska strategin och friskolereformen, som lades fram som lagförslag i mars följande vår, given.

Omvandlingen av den offentliga sektorn verkar, efter undersökning av den ekonomiska strategin, ha ett tydligt ekonomiskt syfte. Att en av fyra övergripande mål är ”valfrihetsrevolutionen” visar dessutom på att omvandlingen har hög ekonomisk prioritet. Under titeln ”Effekter på de offentliga finanserna” redogör regeringen för konsekvenserna av de aviserade reformerna och lagförändringarna, vilket väntas få ”mycket omfattande effekter på såväl samhällsekonomin som helhet som de offentliga finanserna. Särskilt gäller detta de förändringar som måste ske i kommunernas arbetsätt”.⁷⁷ De påpekar att syftet med dessa

---

⁷² Proposition 1991/92:38, 4.

⁷³ Ibid., 4.

⁷⁴ Ibid., 5.

⁷⁵ Ibid., 5-9.

⁷⁶ Ibid., 6.

⁷⁷ Ibid., 14.

reformer är betydligt vidare ”än att åstadkomma besparingar i de offentliga budgeterna”, men att åtgärdernas effekter på den offentliga sektorns finanser ändå ska belysas – särskilt eftersom regeringen ämnar genomföra betydande sänkningar av skatter och har avsikten att finansiera dessa.⁷⁸

Analysen är att syftet med ovanstående kommentar om lagförändringarnas effekter på statens tillgångar, är att visa att reformerna inte *bara* är av ekonomiskt värde – och samtidigt belysa att de har ett stort ekonomiskt värde. Efter undersökning av proposition 1991/92:38 kan det konstateras att det finns ett ekonomiskt motiv bakom lagförslaget om valfrihet och fristående skolor, vilket eventuellt blir mer akut när budgeten blir ansträngd till följd av den ekonomiska krisen. Med hänvisning till att en reform av offentlig verksamhet är nödvändig för att ”rätta till de strukturella obalanserna i ekonomin”, verkar den analysen rimlig.

Varför de ekonomiska motiven är så explicita i detta avsnitt, till skillnad från debatten om fristående skolor i övrigt, kan bero på att de ekonomiska fördelarna av till exempel en friskolereform krävs för att kunna motivera en skattesänkning. Det vill säga, att uttrycka de ekonomiska motiven bakom en ”valfrihetsrevolution” har här ett tydligt syfte – att kunna motivera förändringar inom finanspolitiken.

Under kapitel tre i propositionen, *regeringens ekonomisk-politiska strategi*, finns titeln ”[r]eformerad välfärd”. Filosofin att en väl fungerande ekonomi förutsätter fri konkurrens presenteras – genom fri konkurrens pressas kostnader samtidigt som nya idéer främjas.⁷⁹ De problem som finns i välfärden menar de beror på två faktorer; att konkurrensen är dålig och att ”den samhällsekonomiska kostnaden för den offentliga sektorn är för hög i förhållande till resultatet.”

I propositionen om finanspolitik, men även i utbildningspropositionen, är begreppet *konkurrens* centralt. Konkurrens ses här som medel för att uppnå kostnadseffektivitet, vilket är det centrala temat riksdagsdebatten. Konkurrens används här i dess marknadsekonomiska betydelse som kräver en kommodifiering, alltså att en vara skapas och sätts i ett marknadssammanhang. Dessutom kan propositionen analyseras med hjälp av NPM-filosofin; en förskjutning från processen genom vilken offentliga tjänster skapas, för att fokusera enkom på resultat. I

---

⁷⁸ Proposition 1991/92:38, 14.

⁷⁹ Ibid., 37.

problemformuleringen som görs av välfärden, där kostnader mäts mot resultat, samt i de föreslagna åtgärderna, kan en tydlig modell av NPM urskönjas.

Av hela riksdagsdebatten som följde propositionen om inriktningen av den ekonomiska politiken, som sammanlagt bestod av 58 anföranden, var det enbart ett som nämnde omorganiseringen av den kommunbaserade välfärden.⁸⁰ I ett inledande anförande av Per-Ola Eriksson (c) talade han om de förslag till åtgärder som propositionen lagt fram för att bryta den ekonomiska stagnationen och lyfter fram flera punkter, varav en är:

”Det behövs en ny och positiv syn på enskilt ägande och för att förändra organisations- och utgiftsstrukturen i den offentliga sektorn. [– – –] På så sätt läggs grunden för utveckling och framsteg.”⁸¹

SAMMANFATTNING OCH SLUTDISKUSSION

Den här uppsatsen har haft syftet att undersöka vilken roll den ekonomiska krisen har haft i debatten kring friskolereformen. Med de teoretiska utgångspunkterna politiskt historiebruk, kommodifiering av samhällsfunktioner samt det ramverk för offentlig administration som NPM utgör, har den politiska debatten kring skolan under tidigt 90-tal analyserats. Källmaterialet som används representerar två nivåer i samhället; den ena ger inblick i den allmänna opinionen och där argumentationen ligger närmare vanliga medborgares, och den andra representerar lagstiftande organ med möjlighet att sett till de faktiska anledningarna bakom lagstiftningen.

Undersökningen har visat att 90-talskrisen i sig är mycket frånvarande från skoldebatten under tiden för undersökning. Undersökningen av ledare har åskådliggjort att argument för friskolereformen varken hänvisar till den ekonomiska krisen eller använder ekonomiska argument generellt, medan resonemang mot friskolereformen nämner ekonomiska aspekter vid misstankar om ett ekonomiskt motiv bakom lagförslaget. På denna nivå i debatten är begreppet valfrihet tonsättande.

Vid undersökning av riksdagsprotokoll är de ekonomiska argumenten flera, och av både höger- och vänsterorienterade politiker. Fortfarande anklagar vänstern högern för ekonomiska motiv, men hänvisar själva till kostnadseffektivitet och ifrågasätter det som en verklig effekt av en friskolereform. Högerpolitiker använder också begreppet kostnadseffektivitet frekvent vid argumentation för friskolereformen. Lägre samhällskostnader, i form av lägre offentliga

---

⁸⁰ *Protokoll 1991/92:49*, Anf. 1–58.

⁸¹ *Ibid.*, Anf. 3.

utgifter, är ett återkommande argument. Frekvensen av ekonomiska argument skiljer mycket åt när det kommer till försvar för friskolereformen i ledartexter mot argumentation i riksdagen, där de är mer frekventa i riksdagsdebatten. Även om ekonomiska argument är mer vanligt förekommande i riksdagen än i tidningen, är 90-talskrisen som fenomen fortfarande frånvarande.

Undersökningen av propositioner, vilket bara kan analyseras från en ideologisk hemvist, visar både på ekonomiska argument för en friskolereform, och dessutom med hänvisning till den ekonomiska krisen. Begreppet konkurrens är centralt och används med två syften – dels som metod för att höja standarden inom välfärden, och dels som metod för att bryta den ekonomiska stagnationen.

Att den offentliga sektorn sågs som ett makroekonomiskt problem enligt Jessop och Hugemark, bidrar till analysen att åtgärdsförslag utformades med tanken att både minska dess storlek samt omorganisera efter marknadsekonomiska termer. Kommodifiering av utbildning gör att delar av samhällsinstitutionerna lyfts över från samhällsinstitutioner till ekonomin, vilket innebär att marknadsekonomiska mekanismer styr över större andelar av samhället som helhet samtidigt som den offentliga sektorn minskar i storlek. Att den offentliga sektorn ses som hinder för en ekonomisk tillväxt ställs på sin spets under tider för ekonomisk stagnation, vilket kan bekräftas av regeringens proposition om inriktningen av den ekonomiska politiken. Den offentliga sektorn får då en roll i orsaksbeskrivningen till minskad tillväxt och större budgetunderskott, vilket speglas i åtgärdsförslagen.

Sättet som skolan ska omorganiseras på bär tydlig prägel av NPM, vars filosofi i sig är ett resultat av en ökad ekonomisering av politiken. Den frekventa användningen av begreppet kostnadseffektivitet – och den stora vikt som begreppet ges – anser jag bör betraktas som en påverkan av NPM-filosofi. Analysen grundar sig på undersökningen av propositionerna och riksdagsprotokollen, men i tidningarna är New Public Managements inverkan i politiken frånvarande.

Varken den generella ekonomiseringen av politiken eller NPMs segertåg i västvärlden går att med säkerhet utröna ur debatten i tidningarna. Min bedömning är dock att både ekonomiseringen och dess uttryck i NPM är närvarande i debatten även i tidningarna, även om argumentationen uttryckligen inte refererar till ekonomin som överordnat eller doktriner inom ramen för NPM. Den politiska debatten i tidningarna är till stor del beroende på riksdagens och regeringens agenda. Vilka motiv som finns bakom lagförslaget om fristående skolor är inte

fokus för debatten, utan det är de direkta konsekvenserna som upptar ledarsidorna. Detta sker dock inom ramarna för ett lagförslag med tydliga ekonomiska motiv, där ekonomiseringen av politiken är tydlig, vilket gör att diskussion om konsekvenser rör sig på en spelplan utmålade av regeringen. Ramarna för politiska debatten sätts alltså inom regeringen ekonomi-politiska strategi, där marknadsivering – till följd av ekonomisering – är övergripande mål.

Analysen av den ekonomiska krisens frånvaro i skoldebatten i tidningarna – att det beror på en konsensus att ekonomin ska tas som beaktning och att minskade offentliga utgifter alltid är något önskvärt – bekräftar tolkningen att den politiska debatten sätts utifrån en politisk agenda som förespråkar ytterligare kommodifiering och ekonomisering. Samtidigt styrks detta av Hugemarks forskning som visar på nationalekonomis övertagande av det politiska utrymmet, vilket innebär att politiska idéer måste förhålla sig till nationalekonomiska teorisystem.

KÄLLOR

Offentligt tryck

Proposition 1991/92:38 Inriktning av den ekonomiska politiken, Inlämning: 1991-11-05.

Proposition 1991/92:95 om valfrihet och fristående skolor, Inlämning: 1992-03-31.

Proposition 1991/92:100 med förslag till statsbudget för budgetåret 1992/93, Inlämning: 1992-01-10.

Protokoll 1991/92:6, 1991-10-04.

Protokoll 1991/92:49, 1991-12-19.

Protokoll 1991/92:127, 1992-06-09.

Periodica

Brännpunkt, Svenska Dagbladet, 1992-04-05,
Kungliga bibliotekets databas.

Förstasidan, Dagens Industri, 1989-11-20,
Mediearkivet (Retriever Research).

Ledare, Aftonbladet, 1992-01-01 – 1992-12-31,
Kungliga bibliotekets databas.

Ledare, Svenska Dagbladet, 1992-01-01 – 1992-12-31,
Kungliga bibliotekets databas.

Otryckta källor

”Hållfasta värderingar i föränderlig tid”, *Valmanifest 1991*, Folkpartiet,
Svensk nationell datatjänst.

”I hela folkets intresse”, *Centerns valprogram 1992–1994*, Centerpartiet
Svensk nationell datatjänst.

”Framtidens idéer”, *Valmanifest 1991*, Moderaterna,
Svensk nationell datatjänst.

”För gemenskap och människovärde”, *Valmanifest från kristdemokraterna –
mandatperioden 1991-1994*, Kristdemokraterna,
Svensk nationell datatjänst.

LITTERATUR

Hood, Christopher. "A public management for all seasons?" *Public Administration Vol. 69* (1991).

Hugemark, Agneta, *Den fängslande marknaden: Ekonomiska experter om välfärdsstaten* (Lund, 1994).

- Hwang, Sun-Joon. ”Kampen Om Begreppet Valfrihet i Skolpolitiken”, *Utbildning & Demokrati: Tidskrift För Didaktik Och Utbildningspolitik*, vol. 11 (Örebro, 2002).
- Jessop, Bob, *Liberalism, Neoliberalism, and Urban Governance: A State-Theoretical Perspective* (Lancaster, 2002).
- Jonung, Lars, *Med backspegeln som kompass: Om stabiliseringspolitiken som läroprocess: Rapport till ESO - expertgruppen för studier i offentlig ekonomi*, Vol. 1999:9 (Stockholm, 1999).
- Lindgren, Håkan, ”Att lära av historien. Några erfarenheter av finanskrisen”, *Bankkrisen: Rapporter* (Stockholm, 1994).
- Magnusson, Lars, *Håller den svenska modellen?: Arbete och välfärd i en globaliserad värld* (Stockholm, 2006).
- Mårtensson, Bo, Lindhoff. Håkan, *Stat, marknad, kris: Nyhetsjournalistik om ekonomi under 1990-tal och 1930-tal* (Stockholm, 1998).
- Nationalencyklopedin*, Svenska Dagbladet.
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/svenska-dagbladet> (hämtad 2017-05-19).
- Nationalencyklopedin*, Aftonbladet.
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/aftonbladet> (hämtad 2017-05-19).
- Olofsson, Gunnar, ”Inledning till Den stora omdaning”, i Karl Polanyi, *Den stora omdaning: Marknadsekonomin uppgång och fall* (3 uppl, Lund, 2012).
- Polanyi, Karl, *Den stora omdaning, Den stora omdaning: Marknadsekonomin uppgång och fall* (3 uppl, Lund, 2012).
- Ringarp, Johanna, 1974. ”Professionens problematik: Lärarkårens kommunalisering och välfärdsstatens förvandling”, *Södertörn doctoral dissertations*, vol. 53 (Stockholm, 2011).
- SOU 2000:39, *Välfärd och skola. Antologi från kommittén Välfärdsbokslut* (Stockholm 2000). S. 5-133.